

TEMSİLSİZ VERGİ OLMAZ İLKESİ BAĞLAMINDA MAGNA CARTA'YA FARKLI BİR BAKIŞ

Salih TAŞDÖĞEN¹

ÖZET

Magna Carta Libertatum (Magna Carta) dünya siyasi tarihinde, monarşiye özgürlükler lehine vurulan ilk ve en büyük darbelerden biri olarak görülmektedir. Birçok konuda çeşitli hükümler içeren bu belgenin vergi hukukuna yansımalarından en önemlisi de doktrinde “temsilsiz vergi olmaz” ilkelerinin kaynağı olarak gösterilmesidir. Vergide yasallık ve temsilsiz vergi olmaz ilkesi demokratik hukuk devletlerinde vergilendirme yetkisini sınırlandıran en önemli ilkeler olarak kabul edilebilir. “Temsilsiz vergi olmaz” ilkesinin kaynağının Magna Carta olarak gösterilmesine rağmen durum aslında bundan farklıdır. Bu makalede tarihsel veriler ışığında “temsilsiz vergi olmaz” ilkesinin günümüzdeki konseptinin gerçekten Magna Carta'ya dayanıp dayanmadığı hususu irdelenecektir.

Anahtar kelimeler: Magna Carta, vergide yasallık, temsilsiz vergi olmaz, İngiliz tarihi, parlamento.

A DIFFERENT OVERVIEW of MAGNA CARTA in the CONTEXT of “NO TAXATION WITHOUT REPRESENTATION” PRINCIPLE

ABSTRACT

In world political history, Magna Carta Libertatum (Magna Carta) is seen as one of the first and greatest blow to the monarchy in favor of freedoms. The most important reflection of this document in tax law is that it is shown as the source of the principles of “no taxation without representation” in the legal literature. The principles of “legality of taxation” and “no taxation without representation” can be regarded as the most important principles limiting the taxation power of states in democratic *Rechtstaats*. Although the source of “no taxation without representation” principle is claimed to be Magna Carta, the truth is different. In this article, in the light of historical data, it will be examined that whether the current concept of "no tax without representation" principle is really based on Magna Carta in the light of historical data.

¹ Salih Taşdoğan, Araştırma Görevlisi, Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, salihatasdogen@yandex.com, ORCID ID: 0000-0002-8613-1559.

Keywords: Magna Carta, legality of taxation, no taxation without representation, British history, parliament.

1. GİRİŞ

Magna Carta Libertatum, “Büyük Özgürlükler Şartı” (Magna Carta), İngiliz tarihinin en önemli belgelerinden biri olarak kabul edilmektedir (Tuncay, 2015: 8). Bu belge hem tarihsel ve hukuksal bir niteliği hem de hukuk devletine giden yolda önemli bir adım kabul edilmesi (Giray, 2015: 53) dolayısıyla, 1689 Haklar Beyannamesi, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi, 1791 Amerikan Haklar Bildirgesine ve daha birçok ulusal ve ulusüstü insan hakları belgelerine ilham vermiştir (Tuncay, 2015: 8; Breay ve Harrison, 2014; Turner, 2003: 4).

Magna Carta birçok farklı konuda hükümler içermektedir. Bu belgenin vergiye ilişkin hükümlerinden ötürü “temsilsiz vergi olmaz” ilkesinin ilk adımını oluşturduğu sonucu çıkarılmaktadır (Çağan, 1982: 16). İncelenen konu bağlamında önce genel olarak “temsilsiz vergi olmaz” ilkesi bağlamında değerlendirmelerde bulunulacak, ardından da öncesi ve sonrasıyla Magna Carta genel olarak irdelenip spesifik olarak, vergi hukukuna ilişkin “temsilsiz vergi olmaz” ilkesi ile ilgili olduğu varsayılan 12., 14. ve 15. maddeleri üzerinde durularak Magna Carta’nın bu ilkeyi benimseyip benimsemediği tartışılacaktır.

2. “TEMSİLSİZ VERGİ OLMAZ” İLKESİ

Demokratik ve liberal devletlerde, iktidarın kullanımı hukuk kurallarıyla düzenlenir. Kısaca hukuk devleti olarak adlandırılan bu ilkenin amacı, yöneticilerin keyfi davranışlarını önlemek, yani devlet faaliyetlerinin doğumuna ve hukuk alanında etkili hale gelmesine ilişkin işlemlerin kanuna uygunluğunu temin ederek siyasi iktidarı sınırlamaktır (Teziç, 2016: 162; Arslan, 2005: 22; Gerçek vd., 2015: 51). Hukuk devletinin gerekleri genel ve özel gerekler olmak üzere ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Bu kavramın genel gereklerini yasama, yürütme ve yargı organlarının hukuka bağlı olması; özel gereklerini ise idarenin yargısal denetime tabi olması, hâkimlerin bağımsız ve teminatlı olması, idarenin faaliyetlerinin önceden bilinebilir olması, hukuki güvenlik ilkesinin gereklerinin yerine getirilmiş olması, idarenin mâli sorumluluğunun bulunması oluşturur (Gözler, 2019: 214 vd. Aynı yönde Özbudun, 2017: 126 vd.; Çağan, 1982: 144).

Genelde devlet faaliyetinin, bu çalışma özelinde aşağıda kısaca açıklayacağımız vergilendirme faaliyetinin hukuk devleti ilkesi uyarınca hukuk kurallarıyla düzenleniyor olması hürriyetlerin sınırlandırılması

rejimi bakımından yeterli sınırlılığı ve güvenliği sağlamaz. Yani sadece hukuk devleti ilkesi, verginin unsurlarının hangi devlet organı tarafından belirleneceği hakkında yeterli veri ve mükellefler için yeterli belirlilik ve güvenliği sağlanmış olmaz. Bu konuda belirlilik ve güvenliğin sağlanması için 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi'nden beri kabul edilmiş olan hak ve hürriyetlerin ancak yasama organı tarafından kanunla sınırlanması gerekliliğinden, yani kanunilik ilkesinden bahsedilmesi gerekir (Gözler, 2017: 224; Gözler, 2019: 310). Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının münhasıran kanunla yapılması yürütme organına karşı koruma sağlanması, kanunların hazırlanmasında aleniyetin esas olması ve müzakere edilerek çıkarılması, ayrıntılı usullere tabi olması ve önceden ilan edilerek bilinirliğinin sağlanması dolayısıyla oldukça yararlı bir usul olduğu söylenebilir. Ancak demokratik – liberal sistemler bakımından en önemli avantajının ise bu sınırlamaların halkın seçtiği, demokratik meşruiyete sahip organlar tarafından getirilmesidir, denebilir (Gözler, 2017: 226).

Vergilendirme yetkisi, devletin ülkesi üzerindeki egemenliğine dayanarak vergi alma konusunda sahip olduğu hukuki ve fiili güçtür (Çağan, 1982: 3). Bu kavram, geniş anlamda devletin kamu gelirleri içinde devletin kamu giderlerini karşılamak üzere gerçek ve tüzel kişiler üzerine koyduğu her çeşit mali yükümlülüğe ilişkin yetkiyi içerir (Öncel vd., 2020: 37; Çağan, 1982: 5). Dolayısıyla verginin en azından mülkiyet hakkına bir müdahale içerdiği söylenebilir (Saban, 2020: 47). Devlet, bunun yanında vergilendirme yetkisini kullanırken özel hayatın gizliliği, yerleşme ve seyahat hürriyeti, çalışma ve sözleşme hürriyeti gibi başka hak ve özgürlüklere de müdahale edebilir (Öncel, vd., 2020: 47-48; Çağan, 1982: 167 vd.). Bu ilke dolayısıyla başta mülkiyet hakkına ve vergilendirmenin müdahale ettiği diğer hak ve hürriyetlere yapılan bu müdahale de kanunla yapılmalıdır. Vergide kanunilik ilkesi bu sebeple hukuk devleti olmanın sonuçlarından biri olarak ortaya çıkar (Öncel vd., 2020: 47-48). Ayrıca bu ilke keyfi, sınırsız ve ölçsüz bir vergi uygulamasının önlenmesi amacına hizmet eder (Güneş, 2014: 14).

Vergide kanunilik ilkesi, devletin vergilendirme yetkisini genel, soyut, kişisel olmayan ve yasama organı tarafından anayasal usullere uygun olarak çıkartılan kanunlar ile kullanması anlamına gelir (Çağan, 1982: 103; Gerçek vd., 2014: 91). Ancak öz bir ifadeyle, vergilerin mutlaka kanuna dayanması gerekliliğine vergide kanunilik ilkesi denir (Şenyüz vd., 2015: 25). Bununla birlikte vergi koyan normların yeterince ulaşılabilir ve yeterli açıklıkta olması gerektiği de söylenebilir (Saban, 2020: 45). Bu ilkenin var olduğunun kabul edilebilmesi için vergilerin

yalnızca ve sadece kanunla düzenlenmesi şarttır. Bununla birlikte vergiyi koyan bir kanunun *temsili bir parlamentonun ürünü* olması zorunludur. Ayrıca söz konusu kanunla, vergi ile ilgili tüm özelliklerin, yani konu, matrah, oran, tarh, tahakkuk, zamanaşımı gibi verginin kurucu unsurlarının kanunun metninde belirlenmiş olması icap eder (Güneş, 2014: 14; Saban, 2020; 44-45). Bu ilkenin var oluş maksadı vergi konulmasının keyfilikten çıkarılması ve bu sürecin halkın temsilcilerinin kararıyla işletilmesinin sağlanmasıdır (Saban, 2020; 43).

Vergilerin kanuniliği ilkesinin temelinde, hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında kanunilik ilkesiyle birlikte “temsilsiz vergi olmaz” ilkesi yatmaktadır (Gerçek vd., 2015: 34). Başka bir deyişle, verginin kanuniliği ilkesi, vergilendirme yetkisinin sadece yasama organına ait olması ve bu organ dışındaki bir organa devredilememesi dolayısıyla “temsilsiz vergi olmaz” ilkesine hayat verir (Şenyüz vd., 2015: 22). Bu ilkeye göre, vergiler ancak vergi yükümlüsü olan kişilerin temsil edildiği parlamentodan çıkan bir kanun ile düzenlenebilir. Yani kanunlar, vergi ödemekle yükümlü olan halkın, bir millet olarak temsil edileceği parlamentolarda, açık görüşme ve tartışma yöntemleriyle hazırlanmalı; hazırlanan kanunlar kamuoyu denetimine açık olmalıdır. Yani bu ilke, bir anlamda vergiyi ödeyen *halkın, ödeyeceği vergiye kendisinin karar vermesi* demektir (Güneş, 2014: 15).

Vergilendirme ve temsil kavramlarının birbirleriyle yakın ilişkide bulunmasına rağmen bu kavramların köken itibariyle aynı anda ortaya çıkmadığını da belirtmek gerekir. Vergilendirme köken itibariyle kadim medeniyetlere kadar dayanmaktadır (Samson, 2002: 21 vd.). O dönemlerden bu yana vergilendirme, verginin ve dolayısıyla da hükümdarların meşrulaştırılması için, tek taraflı bir iradenin tezahürü olmasının ötesinde, karşılıklı uzlaşmanın bir ürünü olarak görülmüştür (de Crouy-Chanel, 2014: 7). Bu genel olarak hükümdarın ve onun kişiliğinde görünüm kazanan “devlet”in, özelde de verginin devamı için gereken meşruiyeti sağlayan araçlardan biri olmuştur. Tebaanın/vatandaşların memnuniyeti hükümdarın vergi politikasını belirlemede oldukça büyük önem arz eder (Bu konudaki mantıksal modelleme örneği için bkz., Bates ve Lien, 1985: 57-58). Bunun yanında vergiyi verenlerin de vergilendirmeye devletin sağladığı maddi ve manevi güvencelerden faydalanmak imkânı dolayısıyla rıza gösterdiği söylenebilir. Dolayısıyla temsilsiz vergi olmaz ilkesinin altında yatan vergiye, vergiyi ödeyenlerin rıza göstermesi olgusunun halihazırda kadim, mantıksal bir temeli bulunmaktadır.

Temsil ise vergilendirme kadar eski değildir (Herb, 2003: 4). Vergiye rıza gösterme olgusunun temsilden önce var olmakla birlikte, bunun ortaya çıkışında pay sahibi olduğu söylenebilir. Temsili sistemin doğup geliştiği Avrupa genelinde kralların en büyük gideri olarak askeri giderler gösterilebilir. Avrupa tarihine bakıldığında askeri gerekler doğrultusunda artan maddi kaynak ihtiyacını giderebilmek adına önce vergi türleri arttırılmış, ardından “vergiyi tabana yaymak”, yani vergi alınan kişi sayısını arttırarak vergi gelirlerinin de artışı sağlamak amaçlanmıştır. Bu da temsili kurumların ayrışması ve Avrupa’da yaygınlaşması şeklinde sonuçlanmıştır. (Bates ve Lien, 1985: 54 vd., 57. Aynı yönde Tilly, 1990: 64, 96 vd.; Hoffman ve Norberg, 1994; 306). Yani bir anlamda devletlerin giderlerinin artması dolayısıyla vergi toplama ihtiyacının artışı modern demokratik kurumların oluşmasına, yani devletlerin demokratize olmasına yol açmıştır, denilebilir (Bu savın her devlet için geçerli olmadığı savı hakkında bkz. Herb, 2003: 4). İngiliz tarihi bakımından da bu böyledir. Bunu daha yakından görebilmek ve “temsilsiz vergi olmaz” ilkesinin tarihsel köklerinin Magna Carta’ya dayandığı iddialarını bu bilgiler ışığında test edebilmek için aşağıda Magna Carta’ya giden süreci, temsil kavramının tezahürü olan parlamentonun tarihi üzerinden inceleyeceğiz.

3. MAGNA CARTA’YA GİDEN SÜREÇ VE İNGİLTERE’DE PARLAMENTONUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Magna Carta ile bağlantılı olarak “temsilsiz vergi olmaz” ilkesi incelenirken, “temsil” kavramının konumuz bağlamındaki görünümünü sağlayan parlamento kurumunun, İngiliz parlamenter sistemindeki gelişiminin incelenmesi gereklidir. Bu kavramın Magna Carta’nın imzalandığı dönemde var olup olmadığının tespiti açısından bu tarihsel sürecin irdelenmesinin gerekli olduğu kanaatindeyiz.

3.1. Parlamentonun Oluşumu

Parlamentonun oluşumu, yasama yetkisinin kraldan koparılması sürecinin bir sonucudur. Bu anlamda 1066 Hastings Savaşı, bir başlangıç olarak kabul edilebilir. Süreç doktrinde genel itibariyle bu savaş öncesi ve sonrası üzerinden açıklanmıştır.

3.1.1. 1066 Hastings Savaşından Önceki Devirlerde Durum

Britanya adası birçok farklı topluluk tarafından ele geçirilmiştir. MS 455 yılına kadar Romalıların hâkimiyetinde kalmış, daha sonra 455-526 yılları arasında Saksonların işgaline, 547-548 yıllarında da Angleslerin istilasına uğramıştır. Daha sonra 871’de Danimarka Krallığı

adanın hakimiyetini elde etmiştir. Ardından Angles ve Saksonlar 1042 yılında birleşerek adayı ele geçirmişlerdir. Anglo-Sakson Krallığı, 1066'da gerçekleşen Hastings Savaşına kadar adayı ellerinde bulundurmıştır (Gözler, 2010: 745; Mosca, 1963: 134 vd.; Arsel, 1964: 91 vd.).

Britanya adasında bu dönemde kurulmuş olan her krallıkta “*Witan*” (ya da *Witenagemot* [*the Witan and the Moot*]) adında, kraliyet ileri gelenleri, kralın danışmanları, baronlar ve kontlar ile kraliyet yüksek subaylarından oluşan bir çeşit danışma meclisi bulunmaktaydı (Öz, 1996: 9). Kral, vergi salınması, başka bir ülkeye savaş açılması gibi bazı önemli konularda bu meclise danışmak zorundaydı (Mosca, 1963: 134; Sajo, 1999: 103; Ilbert, 1911: 2). Bu meclis aynı zamanda adli nitelikte bir organdı (Sajo, 1999: 103; Arsel, 1964: 91). Aynı zamanda kralı tahttan indirmek ve yerine yeni kral seçmek gibi olağanüstü yetkileri de vardı (Arsel, 1964: 91).

Anglo-Sakson krallıklarının birleşmesiyle İngiltere'nin siyasi rejimi daha aristokratik bir nitelik kazandı. Zira ülke topraklarının genişlemesi bütün savaşçıların katıldığı bir meclisin toplanmasını zorlaştırdı. Bundan dolayı *Witan*, en nüfuzlu feodal beylerden oluşmaya başladı. *Witan*'ın bu yapısı 1066 yılına kadar sürdü (Mosca, 1963: 134). Yani kısaca bir kralın herhangi bir karar almadan önce başkalarına danışması fikri adada 1215 öncesinden beri uygulanan geleneksel bir uygulamaydı (Helmholz, 1999: 322).

3.1.2. 1066 Hastings Savaşından Sonraki Durum

I. William'ın (Fatih Gıyom) Britanya'yı fethinden sonra Kral ülkeyi, adayı ele geçirirken kendisine katılan baronlar, kontlar ve şövalyeler arasında paylaştırarak kendisine bağlı feodal bir düzen kurmuştur (Mosca, 1963: 134; Ilbert, 1911: 3). Ancak kendisine karşı herhangi bir isyan olmasını engellemek için bu bölüştürmeyi yaparken her baron, kont ve şövalyeye ülkenin birbirinden uzak bölgelerini vermiştir. Ayrıca aynı amaçla baron, kont ve şövalyelere verdiği topraklar üzerinde mülkiyet hakkı tanımamış, onlara sadece toprağı kullanım hakkı vermiştir (Ilbert, 1911: 3). Dolayısıyla merkezi otoritenin sarsılmasını engellemiştir (Arsel, 1964: 92; Miceli, 1946: 19; Ilbert, 1911: 3). I. William adayı istila ettikten sonra *Witan* meclisini dağıtmamış (Savcı, 1949: 27), bu meclise kendisini Kral ilan ettirmiştir. Bu şekilde kendi meşruiyetinin tanınmasını sağlamıştır (Arsel, 1964: 91).

Feodal beyler, kendi aralarında ittifak kurmaları hem coğrafi olarak hem de siyasi yapı dolayısıyla zor olduğundan, halkla ittifak

halinde kralın mutlak otoritesine karşı gelme yolunu tercih etmişlerdir (Duverger, 1986: 72; Arsel, 1964: 92). Dolayısıyla bu husus halkın feodal beylerle birlikte ilerleyen süreçte yavaş yavaş kralın otoritesini sınırlandırması sonucunu doğurmuştur (Arsel, 1964: 92).

İngiltere'deki sürecin farklılığını göstermek açısından şu örneği vermek yerinde olacaktır. Bu süreç Fransa'da çok farklı ilerlemiştir. Fransa'da halk, feodal beyler karşısında kralın otoritesini desteklemiştir. Dolayısıyla hemen hemen aynı zamanlarda başlayan feodal sistem İngiltere'de meşruti monarşiye yol açmışken, Fransa'da tamamen zıt bir şekilde güçlü bir mutlak monarşiye sebep olmuştur (Arsel, 1964: 92-93; Duverger, 1986: 71).

Norman istilasından sonra bu meclis varlığını sürdürse de unsurları değişmiştir. Meclis feodal beylerden, asilzadelere, şövalyelerden ve din adamlarından oluşmaya başlamış ve "*Magnum Concilium*" adını almıştır (Grant, 2009: 2; Arsel, 1964: 93; Savcı, 1949: 28). *Magnum Concilium*'un da *Witan* gibi danışma ve kazai yetkileri vardır (Arsel, 1964: 93, Savcı, 1949: 27; Öz, 1996: 12). Daha sonra da 1265 yılında – Magna Carta'dan yaklaşık 50 yıl sonra – bu kurula karşılık olarak, "*parlamento*" kelimesi kullanılmaya başlanmış, halkın daha geniş tabanlı temsil edildiği bir organ halini almıştır (Öz, 1996: 11). Parlamentonun temsili hale gelişine ilişkin sürece, Magna Carta'ya ilişkin değerlendirmelerimizin ardından değineceğiz.

3.2. Kralın Gelirleri

Bu dönem bakımından Orta çağ İngilteresi'nde vergilendirme mevzuuna ayrı bir parantez açılması elzemdir. Orta çağda İngiliz krallarının üç farklı gelirinin bulunduğu söylenebilir. Bunlardan ilki Roma siyasi geleneğinden kalan, kralın kamu görevi yürütmesinden kaynaklanan gelirdir. Krallar, darphane ve para bastırma üzerindeki kraliyet tekelinden ve kraliyet adaletinin sağlanmasından kaynaklı gelirlerin sahibiydi. Zira kraliyet adaleti satılacak bir ürün olarak görülmekteydi. Bununla birlikte, hükümlü suçluların el konulan malları ve hükümlü suçlulardan tahsil edilen para cezaları ile hukuk davalarının görülmesinde alınan ücretler de bu gelir türleri içerisinde değerlendirilmekteydi. İkinci gelir kaynağı ise kralın özel mülklerinde yaşayan köylüler tarafından işçilik hizmeti şeklinde ve dönemsel şekilde ödenen, özel mülklerinden kaynaklanan gelirdir. Kralın bu şekilde elde ettiği gelir zamanla artmıştır. Zira kralın kişisel topraklarında bulunan köyler zamanla daha büyük kasabalara ve şehirlere dönüşmüş, nispeten büyük ticaret merkezleri haline gelmiştir. Son gelir kaynağı ise feodal beylerin sadakat görevlerinden kaynaklanan ve askeri nitelikteki vergidir.

Zamanla bunların askeri hizmet görevi mali göreve (*scutage*) evrilmiştir. *Scutage*, şövalyelerden askerlik yerine alınan vergi anlamına gelmektedir (Stuart, 1915: 576; Frecknall - Hughes, 2012: 252; McKechnie, 1914: 233). Sık tahsil edilmesi sonucunda bu müessese sömürülmüş, adeta bir vergiye dönüştürülmüştür. Öyle ki Yurtsuz John döneminde Magna Carta öncesinde 16 yılda 11 kez *scutage* toplanmıştır (Turner, 2003: 15).

Kralların gelirleri temel olarak bu olmakla birlikte, feodal konumu dolayısıyla farklı avantajlara da sahiptir. Gelenekler kralın acil durumlarda şövalyelerinden olağanüstü asker talep etmesini; büyük oğlunun şövalyeliği ve büyük kızının evliliği dolayısıyla maddi destek talep etmesini ve kralın savaşta esir alınması halinde fidyenin feodal beyler tarafından ödenmesini gerektirmektedir (Turner, 2003: 15-16).

3.3. Magna Carta'ya Giden Süreç

Norman istilasından 1154'e yani II. Henry'nin Kral olmasına kadar geçen sürede İngiltere'de feodal düzen yerleşik hale gelmiş, güçlü bir feodal aristokrasi doğmuştur. Bu sürede de kralın yetkilerini kısıtlayan belgelere rastlanmaktadır (Wiseman, 1966: 466). Yani bu anlamda Magna Carta'nın Kralın yetkisini sınırlayan ilk belge olduğu argümanı şüphelidir (Bu konudaki bazı belgelerin örnekleri için bkz. Snook, 2015; De Gray Birch, 1887).

II. Henry'nin tahtta kaldığı uzun süre içerisinde krallığa yeni topraklar katılmış ve sağlam bir krallık kurulmuştur. Bu zaman zarfında kralın yetkilerini kısıtlayan hukuki engeller ortadan kaldırılmış, böylece merkezi yapı güçlendirilmiştir. II. Henry'nin ölümünden sonra selefleri I. Richard ve Yurtsuz John da İngiltere'de mutlak bir iktidar kurmaya çalışmıştır (İlal, 1968: 212).

I. Richard önce Haçlı Seferlerinde savaşmış, bu savaşlarda da önemli başarılar kazanmıştır. Ardından gelen kardeşi, Yurtsuz John da bu savaş politikasını sürdürmüştür. Fransa'ya karşı birçok kez savaşmış, ancak çoğunlukla bu savaşları kaybetmiştir (Wiseman, 1966: 465; Mosca, 1948: 37). Son olarak 1214 yılında Fransa'ya karşı Bouvines Savaşında yenilmiştir (Breay ve Harrison, 2014; Tuncay, 2015: 12). Fransa ile yapılan bu savaşlar sonucunda giderlerin artması I. Richard ve Yurtsuz John'un feodal beyler üzerindeki vergi ve ödemelerin artmasına sebep olmuştur (Turner, 2003: 16. Aynı yönde Çağan, 1982: 15).

Kralın yukarıda kısaca açıklanan gelirleri üzerinden yeni vergilerin salınması ve arttırılması ya da savaş için asker toplanması gibi durumlarda feodal beylere danışılması, yukarıda da belirtildiği üzere

1066 öncesine dayanan feodal bir gelenekken; Yurtsuz John'un tahta çıktığı tarihe kadar ve özellikle bu kral döneminde birçok konuda olduğu gibi vergi konusunda da danışma organı olan *Magnum Concilium* toplantıya çağırılmadan vergiler salınmış veya arttırılmıştır (Ilbert, 1911: 1; Öz, 1996: 27; Çağan, 1982: 15). Feodal beylerin kralın otoritesini sınırlandırma konusundaki temel motivleri bu olmuştur.

Magna Carta'ya giden süreçte feodal beylerin tavrını belirleyen durumlar böyleyken, Yurtsuz John bir yandan kilise ve Papaya karşı tutumuyla da kiliseyi kendisine düşman etmiştir. Bunun görünürdeki sebebi de Kral'ın, Papalığın Başpiskopos adayı olan Stephen Langton'ın Başpiskopos seçilmesini engellemesi olmuştur. Nihayetinde Kral, Langton'ın İngiltere'ye girmesini yasaklamış ve İngiliz başpiskoposluğunun mülklerini ele geçirmiştir. Papa, Kral John ile pazarlık için üç İngiliz piskoposunu görevlendirmiştir. Kralın direnmesi halinde bu kişilere tebaayı aforoz etme (enterdi) yetkisi vermiştir. Amaç tabii ki Kralı baskı altına almaktır. Görevli piskoposlar halkı aforoz ettiğinde (1208) Kral John bunu savaş ilanı addetmiş ve Kilisenin Ada üzerindeki mallarına el koymuştur. (Turner, 2003: 39).

Bu sürecin sonucunda bu duruma isyan eden feodal beyler, Stephen Langton ve Papalık elçisi bir araya gelerek, Kral hakkındaki şikâyetlerini tartışmışlardır. Feodal beyler, Kraldan "*ezelden beri*" kendilerine ait olan hak ve hürriyetleri kendilerine teyit etmesini istemiş; aksi halde ayaklanacaklarını bildirmişlerdir (İlal, 1968: 213). Taraflar, Thames nehri üzerinde, Windsor kalesi yakınlarındaki Runnymede'de toplandılar ve karşılıklı hak ve görevlerini belirten bir metin üzerinde anlaşmışlardır. Böylece 19 Haziran 1215'te "*Magna Carta Libertatum*" ilan edilmiştir (Arsel, 1964: 93; Mosca, 1963: 136; Tuncay, 2015: 8).

3.4. Magna Carta'nın Genel Olarak Değerlendirilmesi

Toplamda 63 maddeden oluşan Magna Carta'nın balıkçılıktan borç ilişkilerine, ticaretten tarıma, vergiden yargılama usullerine ilişkin birçok konuda hüküm barındırdığı görülmektedir. Bu hükümler birçok bağlamda farklı değerlendirmelere konu edilebilir. Çalışmamız bakımından, ilgili olduğu konular ve toplumsal kesimler bakımından yapılacak değerlendirmenin daha anlamlı olduğunu düşündüğümüzden bu konuya yoğunlaşacağız. Buna yoğunlaşırken de İngiliz hukukçu Edward Jenks'in (1861-1939) tespitlerinden faydalanacağız.

Edward Jenks "The Myth of Magna Carta" isimli makalesinde Magna Carta'nın düzenlediği konular ve bu konular itibariyle muhataplarını şu şekilde tespit etmiştir:

- Biçimsel ve geçici hükümler; 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63. maddeler (13 adet).
- Sadece feodal yapıya ilişkin hükümler; 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 14, 15, 16, 21, 26, 29, 31, 32, 34, 37, 43, 46, 47. maddeler (22 adet).
- Tüm özgür insanlara yönelik hükümler; 3, 27, 30, 39. maddeler (4 adet).
- Tüccarlara ilişkin olan hüküm olan 41. madde ile şehirlere ilişkin olan hüküm 2. madde.
- Kiliseye ilişkin hükümler 1 ve 22. maddeler (2 adet).
- Genel hükümler; 10, 11, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 28, 33, 35, 36, 38, 40, 42, 44, 45, 48, 54 ve 60. maddeler (21 adet) (Jenks, 1904: 266).

Jenks, sınıfların Magna Carta ile güvence altına alınan haklarını ise şu şekilde sıralamıştır:

- Feodal beylere tanınan haklar: 12 adet.
- Şövalyelere tanınan haklar: 11 adet.
- Tüm özgür insanlara tanınan haklar: 4 adet.
- Alt seviye ruhbanlara tanınan hak: 1 adet.
- Tüccarlara ve şehirlilere tanınan haklar: 3 adet.
- Köylülere tanınan hak: 1 adet (Jenks, 1904: 267).

Görüldüğü üzere Magna Carta genel hükümlerle birlikte feodal yapıya ilişkin hükümlere ağırlık vermiştir. Bu Şartla hangi sosyal kesimin haklarının güvence altına alındığına bakıldığında ise karşımıza çoğunlukla feodal beylerin ve şövalyelerin haklarının güvence altına alındığı gerçeği ortaya çıkar. Dönemin kaynaklarına bakıldığında da Magna Carta'nın feodal beylere bahşedilen bir belge olduğu yorumu görülmektedir. Örneğin ünlü İngiliz din adamı ve hukukçu Henry de Bracton'ın (1210-1268) Not Defterlerinde de Magna Carta'nın baronlara bahşedildiğinden bahsetmektedir (Radin, 1947: 1090).

Şartın hükümlerinin birer birer değerlendirilmesinin sonucunda, çıkarılabilecek en önemli sonuçlardan biri, bu belgenin genel olarak feodal beylerin geleneklerini ve kadim ayrıcalıklarını garanti altına aldığıdır. Yani aslında feodal beylere yeni hak ve ayrıcalıkların verildiği de söylenemez. Hatta Profesör Helmholz'a göre Magna Carta bu bağlamda "Kral ile kişisel görüş ayrılıkları nedeniyle baronların ayrıcalıklarını sağlamayı amaçlayan ve geçmişin eskimiş önyargılarına yersiz bir saygı ile gölgelenen, kodamanlar için tasarlanmış bir belgedir". (Helmholz, 2016: 1477. Aynı yönde, McKechnie, 1914: 111).

Peki bu belge nasıl ve ne zaman özgürlüklerin kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır? Esasında Magna Carta ortaya çıktığı tarihten sonraki iki asır boyunca etkili olmuştur. Bir yandan mahkemelerce atıf yapılan bir belge olarak özel hukukun gelişimine katkıda bulunmuş, diğer yandan kralların teyidiyle hukukun üstünlüğü ilkesinin yerleşmesini sağlamıştır. Ancak Tudor hanedanının baskısıyla – 1400lü yılların sonundan itibaren – bu etkisini zamanla yitirmiştir (İlal, 1968: 236).

Magna Carta'nın efsaneleşmesi, yani kralın mutlak iktidarını sınırlandıran ilk anayasal belge olduğu (Çağan, 1982: 15; Budak, 2015: 33; Tuncay, 2015: 8), demokrasinin ve özgürlüklerin temeli oluşturduğu düşüncesi (Tuncay, 2015: 9; Budak, 2015: 34) 17. yüzyılda hâkim olmaya başlamıştır. Tudor hanedanının ardından Stuartların tahta çıkmasıyla, devlet iktidarının kaynağını ilahi hukukta bulan ve krala sonsuz imtiyazlar sağlayan görüşler karşısında Magna Carta sığınılacak bir gölge niteliği kazanmıştır (Radin, 1947: 1061; Turner: 2003, 3). Sir Edward Coke ve onu izleyenler tarafından bu metin, I. James ve I. Charles'ın keyfi güç kullanımına karşı temel hak ve özgürlükleri ilan eden, hukuk devletini kuran bir bildiri olarak tanımlanmış (Friedrich, 1999: 52; Radin, 1947: 1062; Jenks, 1904: 272; Gerçek vd., 2015: 33), bir nevi kral otoritesine karşı propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır (Radin, 1947: 1061). Coke İngiliz hukuk sistemindeki önemli davaları derlediği Raporlarından sekizincisinin önsözünde (1611) Magna Carta'nın İngiliz hukukunun hayatta kalan ilk özeti olduğunu belirterek bu görüşünü bilindir hale getirmiştir. III. Henry döneminde 1225'te hazırlanan Şart'ın da Magna Carta'nın bir kabulü olduğunu, II. Henry'nin, Stephen'ın, I. Henry'nin ve son olarak da I. William'ın taç giyerken tebaasına bahsettiği geleneksel özgürlüklerin bir görünümü niteliği taşıdığını ifade etmiştir (Garnett, 2018: 54). Magna Carta'nın ayrıcalıklı sınıflar için sağladığı avantajları, tüm tebaa için sağlanmış avantajlar şeklinde yorumlamıştır. Magna Carta'nın büyük anlamlar yüklenerek muhalefetin adeta bir sembolü konumuna getirilmesinin ardından muhalif kesimlerin de başarısıyla Kral I. Charles 1628'de Magna Carta ve bununla birlikte altı tamamlayıcı kanunu, yetkilerinin daha fazla kısıtlanmaya kalkışılmaması karşılığında kabul etmiştir (Garnett, 2018: 52).

Günümüzde ise Coke'un oluşturduğu bu imajın yansımaları devam etmektedir. Bu görüşün yansımalarından biri mahiyetinde olan ve millet kavramını da temel alan bir görüşe göre, Magna Carta milletin millet olarak kendisini tanıdıktan sonra başardığı ilk büyük harekettir. Bu belge bir bütün hür kişilerin özgürlüklerini, herkesin haklarını güvence

altına almaktadır (İlal, 1968: 237). Bu görüş tartışmaya açık bir görüştür. Zira İngiltere’de o dönemde milliyetçi fikirler henüz gelişmemiştir (Metzger, 2010: 350). Batıda genel olarak durum farklı değildir. Zira millet bilincinin oluşması ve kazanımlar elde edebilmesi için 17. yüzyılın beklenmesi gerekecektir. Magna Carta’ya “Norman boyunduruğu”ndan kurtulmaya yönelik milliyetçi bir adım olarak bakılması da bir kısım *Leveller*’ların 1600’lü yılların ortalarında ortaya attığı fikirlerden biridir (Dzelzainis, 2005: 279 vd.). Dolayısıyla milliyetçilik fikrinin Şart’ın ortaya çıktığı dönemlerde henüz gelişmemiş olduğu gerçeği ve bu Şart’ın milliyetçi bir adım olarak yorumlanmasının 17. yüzyılda başlaması bilgileri ışığında Magna Carta’nın “milli” bir refleksle ortaya çıktığı görüşü eleştiriye açık hale gelmektedir.

Magna Carta’nın kişisel özgürlüklerin kaynağı olarak görülmesinin sebebi olarak Şartın 39 ve 40. maddeleri olarak gösterilmiştir (Radin, 1947: 1060). 39. maddede eşitlerin kanuni bir hükmü ya da ülkenin ilgili kanunlarına uygun olarak verilen bir karar olmadıkça hiçbir özgür kişinin tutuklanamayacağı, hapsedilemeyeceği, mal ve mülkünün elinden alınamayacağı, sürgüne yollanamayacağı ya da herhangi bir biçimde kötü muameleye maruz bırakılamayacağı hüküm altına alınmıştır. 40. maddede ise hakkın ya da adaletin kimseye satılamayacağı, kimsenin haktan ve adaletten menedilemeyeceği ya da hakkın ve adaletin geciktirilmeyeceği ifade edilmiştir. Bu maddeler daha sonra çıkarılan III. Henry’nin fermanının 29. maddesinde de kendine yer bulmuştur (İlal, 1969: 232).

Magna Carta’nın liberal-romantik bu yorumunun aksine, Magna Carta’nın eski ile yeninin bir karışımı olduğu, daha evvel tanınan hak ve hürriyetlerin teyidi olduğu da söylenmiştir. Magna Carta’nın bir mit niteliği taşıdığını görüşünü taşıyan bu tarihçiler özetle bu belgenin aslında nüfusun çok az bir kısmını koruduğu ve feodal beyleri güvence altına alan geleneklerin kodlaştırıldığını söylemişlerdir. Bu görüş genel olarak yukarıda belirtildiği gibi tarihsel gerçeklikle uyumludur. Şartın 39 ve 40. maddeleri “*habeas corpus*”un ve jüri yargılamasının temeli olarak kabul edilip – ki bu konu da tartışmalıdır (aksi görüş için McKechnie, 1914: 134 vd.; Jenks, 1904: 261-262) – bütün halkın kazanımı şeklinde mütalaa edilebilirse de Edward Jenks’in yukarıda zikredilen tasnifleri ışığında Şartın tamamı bakımından böyle bir sonuç çıkarılabilmesi mümkün görünmemektedir.

3.5. Magna Carta’nın Hukuksal Değeri

Magna Carta’nın hukuksal değeri konusunda üç farklı görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan ilki, Magna Carta’nın kralın tek taraflı bir

tasarrufu olduğu yönündedir. Bunun gerekçesi olarak da İngiltere’de devletin hukuki bir nitelik taşımaması ve kralın yasama yetkisine tek başına sahip olması gösterilmiştir. İkinci görüş ise Magna Carta’nın bir andlaşma niteliği taşıdığı görüşüdür. Bu görüşe göre, Magna Carta bir kral fermanı olarak hazırlanmış olsa da aslında, kral ile tebaası arasında bir andlaşmadır. Üçüncü görüş ise Magna Carta’nın kendine özgü bir sözleşme olduğu yönündedir. Bu görüşe göre Magna Carta, krala kabul ettirilmiş bir tek taraflı sözleşme niteliğindedir. Şeklen ferman olarak görünse de bir ferman sayılmamalıdır. İki devlet tarafından imzalanmadığı için buna bir andlaşma denemez. Dolayısıyla nevi şahsına münhasır bir özellik taşıdığı söylenmelidir (İlal, 1968: 235-236).

İlk görüşün dönemin hukuksal yapısına uygun olduğu için yerinde olduğu söylenebilir. Zira ortada siyaseten baronların Kral John’u belgeyi çıkarmaya zorlaması durumu mevcuttur (Morgan, 2016: 24). Ama belgenin lafzı ve ruhundan çıkarılabilecek tek sonuç, Kralın bu belgeyi bir zorlama sonucu da olsa, muhataplarına bahşetmiş olduğudur. Bu belgenin kral tarafından bahşedilmiş bir belge olması onun kral tarafından istenildiği zaman geri alınabileceği anlamına da gelmektedir. Nitekim bir süre sonra Magna Carta büyük oranda değiştirilmiş, burada tartıştığımız vergiye ilişkin bazı maddeler de bu kısa süre sonunda yürürlükten kaldırılmıştır.

3.6. Magna Carta’nın Vergi Hukukuna İlişkin Maddeleri ve Bunların Değerlendirilmesi

Magna Carta’nın genel olarak vergiyle, özelde “temsilsiz vergi olmaz” ilkesiyle ilişkili görülebilecek 12., 14. ve 15. maddelerini değerlendireceğiz. Bu maddeler şöyledir:

12. madde: Kendimiz için kurtuluş akçesi, büyük oğlumuzun şövalye olması ve “yalnızca bir kere” büyük kızımızın evlenmesi sebepleriyle toplananlar dışında krallığımızda genel tavsiye (*common counsel*) olmadan hiçbir *scutage* veya yardım toplanamayacaktır. Bu sebeplerle de ancak makul bir yardım toplanabilir. Londra şehrinden istenecek yardımlarda da benzer şekilde hareket edilecektir.

14. madde: “Yukarıda belirtilen üç istisna dışında (12. maddede belirtilenler)” bir yardım veya vergi kararlaştırırken gerekli genel tavsiyeyi alabilmek için başpiskopos, piskopos, rahip, kont ve büyük baronları, adlarına göndereceğimiz mektuplarla çağıracağız. Bizimle dolaysız olarak toprak ilişkisi olan herkese, şerifler ve diğer memurlarımız aracılığıyla, belirli bir günde “en az kırk gün mühlet vererek” belirli bir yerde toplanmak için bir çağrıda bulunacağız. Bütün

çağrı mektuplarında, çağrının sebebi bulunacaktır. Böyle bir çağrı çıkartılınca, o gün için kararlaştırılan iş, mevcudun iradesine uygun olarak yapılacak, çağrılan herkesin gelmiş olması aranmayacaktır.

15. madde: Gelecekte kimsenin, kendi hür adamlarından, kendi kurtuluş akçesi, büyük oğlunun şövalye olması ve büyük kızının “bir kere” evlendirme masrafları dışında bir sebeple yardım toplamasına müsaade etmeyeceğiz. Bu sebeplerle de ancak makûl bir yardım toplanabilir (Drew, 2005: 131).

12. maddede, belirtilen üç istisna dışında hiçbir *scutage* ve yardımın “genel tavsiye” alınmadan toplanamayacağı belirtilmiştir. “Genel tavsiye” ifadesinden kasıt da 14. madde ile oluşturulan “kurulun” iradesidir. Bu kurul 14. maddeye göre başpiskopos, piskoposlar, rahipler, kontlar ve büyük baronlardan oluşmaktadır. Kurulun nasıl toplanacağı detaylı bir şekilde hükmün devamında açıklanmıştır. Bu hükümlerden şu sonuç çıkmaktadır ki genel olarak “temsilsiz vergi olmaz” ilkesinin kökeni olarak gösterilen hüküm feodal beyler için konulan ve 12. maddede ifade edilen *scutage* ve yardımları kapsayacak şekilde formüle edilmiştir (Turner, 2003: 74). Yani bu madde 12. maddenin devamı olarak, menfaatleri 12. maddede bahsedilen vergi ve *scutage*’lardan etkilenenlerin usulüne uygun olarak çağrılacağına dair bir garanti sağlamıştır (Helmholz, 1999: 322). Bu maddeyle verginin mükelleflerinin uygun bir çağrı alma, hangi nedenle çağrıldıklarını bilme ve en az kırk gün önceden toplantıdan haberdar edilme hakları tanınmıştır. Ayrıca 14. madde feodal beyler için de mutlak bir koruma sağlamamaktadır. Kralın rehin düşmesi halinde onun için sarfedilecek kurtuluş akçesi gerekmesi, kralın büyük oğlunun şövalye olması ve kızının evlenmesi durumlarında bu konseyin olumlu onayına gerek yoktur.

15. madde ise feodal beylerin, emirleri altındaki kişilerden ancak makul oranda vergi isteyebileceklerini hüküm altına almıştır. Nüfusun önemli bir kısmını etkileyen en önemli maddelerden biri budur. Zira feodal beylerin krala ödedikleri verginin kaynağı da emirleri altındaki kişilerden topladığı vergilerdir. Feodal beylerin emirleri altındaki kişiler üzerinde bulunan vergilendirme yetkisi bakımından herhangi bir temsil zorunluluğu öngörülmemiştir. Bu madde sadece vergilendirmede orantılılık ilkesiyle ilişkilendirilebilir. Yani bu hükmün “temsilsiz vergi olmaz” ilkesi ile ilgisi bulunmamaktadır.

İngiliz hukukçuları, Magna Carta’nın 12 ve 14. madde hükümleri “temsilsiz vergi olmaz” ilkesini getiren hükümler olarak değerlendirilmiştir (McKechnie, 1914: 232; Mosca, 1948: 37; Wiseman,

1966; 467). Bu görüş, Türk hukukçuları arasında da kabul görmüştür (Çağan, 1982: 16; Gözler, 2009: 368, 373; Tuncay, 2015: 20). Buna göre, Magna Carta hem kralın vergileme yetkisini kullanırken parlamentonun onayını sağlaması, hem de daha önce vergileme yetkisi olan baronlardan bu yetkinin alınması yönünden mükelleflere haklar sağlamaktadır (Gerçek vd., 2015: 34).

12 ve 14. maddelerin “temsilsiz vergi olmaz” ilkesini kaynağını oluşturduğu şeklinde yapılacak yorumun zorlama bir yorum olduğu görüşü de bulunmaktadır (Turner, 2003: 74). Bu görüşe göre, Magna Carta'nın “temsilsiz vergi olmaz” ilkesinin kaynağını oluşturduğu yorumunun ilk handikapı, 12. madde hükmünün nüfusun genelini tabi olduğu vergilere değil, sadece feodal beylerin krala karşı olan mali yükümlülükleriyle özellikle *scutage* ile ilgili olmasıdır. Yukarıda da belirtildiği üzere Yurtsuz John ve selefleri, feodal beylerin onayını almaksızın askeri yükümlülüklerinin yerine geçen *scutage*'lar toplamışlardır. Bunun sıkça yapılması sonucu baronların onları yeni bir vergilendirme şekli olarak görmelerine neden olmuştur. Bu yorumun bir diğer zayıf yönü de 12. maddedeki *counsel* ifadesidir (Turner, 2003: 75). *Counsel* kelimesi, istişare, tavsiye, öğüt, akıl verme, nasihat gibi anlamlar taşır (Cambridge Online Dictionary). Dolayısıyla 12. maddedeki *common counsel* ifadesinden, Krala 14. madde ile oluşturulan kuruldan danışma görüşü alma, bahsi geçen konular için bu kurulla istişarede bulunma, bu kurulun tavsiyesini alma zorunluluğu getirildiği söylenebilir. Ancak bu hükümle, 14. maddede düzenlenmiş olan kurulun “onayını alma” zorunluluğu getirildiği söylenemez (Turner, 2003: 75). Magna Carta'nın “temsilsiz vergi olmaz” ilkesinin temelini attığı yönünde yapılan yorumlar bakımından son sorun Magna Carta'nın 12. madde hükmüne, 1216, 1217 ve 1255 revizyonlarında yer verilmediğinin, kralın tek taraflı iradesiyle bu güvencenin ortadan kaldırıldığının gözden kaçırılması olarak gösterilebilir. Ancak yine de bundan sonra III.Henry, vergileri toplamadan önce vergiyi ödeyenlerin rızasının alınması şeklindeki geleneksel hükme uymaya devam etmiştir (Turner, 2003: 75).

Öncelikle bu konuda bu dönemde toplanan vergiler bakımından ayrı ayrı değerlendirme yapmak sağlıklı bir sonuç verecektir. Yukarıda toplanan vergileri kısaca açıklamıştık. Öncelikle Kralın en büyük gelir kaynağı olan ve Şart'a da konu edilen kralın feodal bey olmasından kaynaklı haklarından elde edilen gelir, feodal yardım veya *scutage* gibi feodal haklardan bahsedeceğiz.

Magna Carta ile vergilerin ve *scutage*'ların asıl olan feodal beylere, bu verginin salınmasında veya arttırılmasında belirli bir oranda

söz sahibi kılındıkları doğrudur. Ancak bu, yukarıda da belirttiğimiz üzere, halihazırda var olan bir gelenektir. Magna Carta kısa bir süreliğine de olsa bu mali yükümlülükler için yazılı bir güvence olmuştur. Ancak bu güvence kral tarafından tek taraflı açık ya da zımni bir irade beyanıyla geri alınabilen, uygulanmayabilen bir belge ne kadar güvence sağlayabiliyorsa o kadardır. Zira yine yukarıda ifade ettiğimiz gibi 1216, 1217 ve 1255 fermanlarında bu güvenceye yer verilmemiştir.

Ayrıca bu güvencenin kullanılan “*common counsel*” ifadesinin anlamı dolayısıyla, sadece kendilerinden alınacak vergi, yardım ve *scutage*’lar için tavsiye, *danışma görüşü* almak niteliğinde olduğunu da hatırlatmak gerekir. Kralın bu görüşlere, uygun hareket etmesi siyaseten zorunlu olabilir. Ama bu Şartla kral hukuken 14. maddede ifadesini bulan kurulun *onayını*, yani *olumlu görüşünü* almak yükümlülüğü altına girmemiştir. Bu sonuç hem “*common counsel*” ifadesinin bir sonucudur.

Bununla birlikte 14. madde ile oluşturulan bu kurulun temsili nitelik arz ettiği savına da şüpheyle yaklaşılmalıdır. Zira burada Kral vergi yükümlülerinin *temsilcileriyle değil*, doğrudan verginin yükümlüleriyle muhatap olmaktadır. Bu anlamda da belgenin günümüzdeki anlamıyla “*temsilsiz vergi olmaz*” ilkesiyle bağı daha da gevşemektedir.

Kralın yukarıda belirttiğimiz diğer iki geliri olan kamu görevi yürütmesinden ve özel mülklerinden kaynaklanan gelirleri bakımından Magna Carta’nın getirdiği, kralın iradesini sınırlandırıcı herhangi bir hüküm bulundurmamaktadır. Özellikle kralın kendi özel topraklarında yaşayan kişilerden alınan dönemsel ödemeler için bu kişilerin herhangi bir şekilde temsilinden bahsetmek mümkün değildir.

15. maddedeki feodal beylerin, emirleri altındaki kişilerden ancak makul oranda vergi isteyebilecekleri hükmünün ise “*temsilsiz vergi olmaz*” ilkesiyle herhangi bir bağlantısı bulunmamaktadır. Feodal beylerin emirleri altındaki kişilerden aldığı vergiler için bu kişilerin onayının alınması zorunlu kılınmamıştır. Bu hüküm olsa olsa, vergilendirme yetkisinin aşırı bir şekilde kullanılmasını önlemek amacıyla (Gerçek vd., 2014: 100), bu yetkiye ilişkin olarak alınan tedbirlerle ulaşılmak istenen amaçlar arasında makûl bir ilişkinin bulunmasını ifade eden (Karakoç, 2013: 1282) vergilendirmede ölçülülük ilkesiyle ilişkilendirilebilir.

Magna Carta’nın oluşum sürecine daha yakından bakıldığında, bu Şartın en az vergi kadar eski olan ve bu süreçte zarar gören vergiye onay verme olgusunun yeniden tesis edilmesi adına – sadece belirli vergi,

yardım ve *scutage*'lar ve sadece bunların yükümlüleri olan feodal beyler için – ilan edilmeye zorlanan bir ferman olduğu anlaşılabilir. “Temsilsiz vergi olmaz” ilkesinin İngiliz hukukunda tam olarak ortaya çıkışı için Magnum Concilium'un Parlamente'ye dönüşmesi, daha doğru bir ifadeyle daha krala karşı mali yükümlülüğü bulunan bütün kesimlerin vergiye onay verme yetkisine sahip olması beklenmelidir.

4. MAGNA CARTA SONRASI DURUM

“Temsilsiz vergi olmaz” ilkesinin en önemli unsuru olan temsil kavramının Magna Carta'dan epey sonra bugünkü anlamına yaklaştığını söylemek gerekir. Yurtsuz John'dan sonra yerine geçen III. Henry, – bazı hükümler hariç – Magna Carta'yı teyit etmiş, ancak bir süre sonra hükümlerine riayet etmemeye başlamıştır. Baronların ve halkın tepkilerine maruz kalan Kral, meclisle iyi ilişkiler kurmadan hiçbir iş göremeyeceğinin farkına varmıştır (Arsel, 1964: 95).

13. yüzyıl itibarıyla savaş giderlerinin artması ve giderlerin ağırlığının artık sadece feodal beylere yüklenememesi, meclisin temsil kabiliyetinin artmasını zorunlu hale getirmiştir. Önce (1227 tarihinde) her feodal beylikten mahkeme tarafından seçilen dört şövalye meclise katılmıştır (Grant, 2009: 2). Daha sonra da (1254 yılında, III. Henry döneminde) yine Kralın artan savaş giderlerinden dolayı paraya ihtiyaç duymasından ötürü her yöneticiden, yönettiği bölgeden iki şövalye göndermesi istenmiştir. Bu şövalyeler geldiği bölgenin feodal beylerini değil halkını temsil etmiştir (Ilbert, 1911: 5; Savcı, 1949: 28; Öz, 1996: 31-32). 1265 yılında ise Simon de Montfort, parlamentonun temsil kabiliyetini genişletmiş ve sadece bölgelerden değil, şehir ve kasabalardan da temsilci çağırmıştır (Ilbert, 1911: 5). Bu toplantı şehir ve kasaba temsilcilerinin çağırıldığı ilk toplantıdır (Öz, 1996: 33-34). Bu etkenlerle meclis, milli temsil organı olmaya doğru evrilmiştir (Savcı, 1949: 28). I. Edward döneminde 1295 yılında halkın temsilcilerinin bulunduğu “*Model Parlamento*” oluşturulmuştur (Savcı, 1949: 28; Öz, 1996: 39-40). Bu mecliste, her kontlukta ikişer şövalye, rahipler ve her şehirden temsilciler bulunmaktadır (Savcı, 1949: 29).

Parlamentonun temsil kabiliyeti, devletin mali ihtiyaçlarıyla doğru orantılı olarak artmıştır. Parlamente'yu toplamaktan kasıt özellikle vergi salınmasını sağlamak olarak görülmüştür (Ilbert, 1911: 8). Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi, devlet sadece parlamentoda temsil edilenlerden değil, parlamentoda temsil edilen kesimin tamamından vergi almaktadır.

Sonuç olarak 1297 yılında Magna Carta'nın yeniden teyit edilmesi ile birlikte çıkarılan "A Statute Concerning Tallage (25 Edw 1)" (Vergi Hakkında Kanun) ile Başpiskoposların, piskoposların, feodal beylerin, şövalyelerin, kasabalıların *iyi niyet ve onayı olmaksızın* Kral ve varislerinin hiçbir şekilde yardım ya da vergi koyamayacağı veya toplayamayacağı hüküm altına alınmıştır (Peaslee, 1956: 522). Bu Kanun, Magna Carta'nın 12. maddesinin aksine "temsilsiz vergi olmaz" ilkesinin günümüzdeki anlamına yakın bir şekilde somutlaştığı bir norm olarak karşımıza çıkmaktadır.

5. SONUÇ

Magna Carta'nın işlevsiz ve önemsiz bir belge olduğu da söylenemez. Zira 16. yüzyılda İngilizlerin yozlaşmış ve temsili olmayan parlamentolarını reforme etmelerinin, 1776'da Amerikan kolonistlerinin bağımsızlıklarını elde edişlerinin, Fransızların 1789'daki demokratik devrimleri gerçekleştirmelerinin motiflerinden, sembollerinden biri bu belge olmuştur (Turner, 2003: 4). Ancak yukarıda açıkladığımız üzere lafzına ve döneminin ruhuna aykırı bir şekilde yorumlanmıştır. Bu belgenin "temsilsiz vergi olmaz" ilkesinin kaynağını oluşturduğu iddiası da böyle bir yorumun sonucudur.

Zira yukarıda ortaya koyduğumuz üzere bu belgeyle genel olarak feodal beylerin kadim hakları garanti altına alınmıştır. Magna Carta'nın vergiyle ilgili olan 12, 14 ve 15. maddelerine bakıldığında sadece 12 ve 14. maddenin "temsilsiz vergi olmaz" ilkesi bağlamında değerlendirilebilecek hükümler olduğu görülmüştür. 12 ve 14. madde ile, kralın Orta çağ İngilteresi'ndeki gelirlerinden biri olan feodal beyler üzerinden elde ettiği vergi, yardım ve *scutage* (istisnalar hariç) kararlaştırırken başpiskopos, piskopos, rahip, kont ve büyük baronlardan oluşan kurula danışılmalıdır. Dolayısıyla burada "temsilsiz vergi olmaz" ilkesine benzer bir hükmün olduğu söylenebilir. Ancak bu yorum, şu iki temel gerekçe dolayısıyla doğru bir yorum değildir. Bunlardan ilki 14. maddede zikredilen kurulun vergi mükelleflerini temsil eden bir kurul olmaktan ziyade vergi mükelleflerinin kendisinden oluşması; ikincisi ise 12. madde hükmünde vergi veren kesimin vergiye onay vermesi şartı aranmamış sadece belirli kişilere *danışılmadan* vergi konulamayacağı hüküm altına alınmış olmasıdır. Bu iki gerekçeyle Magna Carta'nın zikredilen hükümlerinin "temsilsiz vergi olmaz" ilkesinin kaynağını oluşturmasının mümkün olmadığı düşüncesindeyiz.

15. madde için de 12. ve 14. madde bağlamında ulaştığımız sonuçla aynı sonuca ulaşmak mümkündür. Yani bu maddenin de

“temsilsiz vergi olmaz” ilkesinin kaynağını oluşturduğu söylenemez. Hatta Magna Carta bağlamında feodal beylere vergiyi ödemekle yükümlü olan kişilerin danışma dahil, söz hakkının bulunmaması, 15. madde bağlamında bu “temsilsiz vergi olmaz” ilkesine aykırı bir düzenleme getirdiği yorumunu yapmamıza olanak tanır. Ayrıca kralın hükümlerini altında toplanan diğer vergiler bakımından hiçbir surette bir sınırlandırma söz konusu olmamıştır (Çal, 2015: 251). Bununla birlikte, feodal beylerin ödediği verginin kaynağı, hükümleri altında yaşayan halktır. Bu insanların herhangi bir şekilde ne feodal beylik düzeyinde ne de krallık düzeyinde temsilcileri uzun bir süre mümkün olmamıştır. Yani feodal beyler kendilerine şahsen dokunmayan hiçbir mali tedbirle ilgilenmemiştir (Wiseman, 1966: 467).

Peki Magna Carta’da verginin bir kurula danışılarak konulması, “temsilsiz vergi olmaz” ilkenin gelişimine herhangi bir katkı sağlamış mıdır? Hukuken bunu iddia etmek pek mümkün görünmemektedir. Zira bu belge üzerinde taraflarca anlaşılmalı bir metin olsa da metnin yapısından çıkarılabileceği üzere bir ferman niteliğindedir. Dolayısıyla tek taraflı olarak kral tarafından bahşedilen ferman niteliğindeki belgelerin, siyaseten aksi düşünülebilirse de *hukuken* kralın yine tek taraflı bir irade beyanıyla geri alınamayacağını söylemek mümkün değildir. Nitekim Magna Carta’nın akıbeti de bu şekilde olmuştur. Yurtsuz John’dan sonraki Kral III. Henry döneminde bu belge yürürlükten kaldırılıp revize edilmiştir. 12. madde hükmü de yeni belgede kendine yer bulamamıştır (Mosca, 1948: 38).

“Siyasi” olarak kralın yetkilerinin yazılı bir metinle kayıt altına alınması düşüncesinin Magna Carta’ya dayandırılması, bu uğurda verilen savaşta bir bayrak, birleştirici bir unsur olarak benimsenmesi dolayısıyla bir değerinin var olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ancak bu metnin “hukuki” açıdan, varlık sebebinin aşacak şekilde abartılı yorumlanması doğru değildir. “Temsilsiz vergi olmaz” ilkesi bakımından da bu bakışın netleştirilmesi yerinde olacaktır. Bu bağlamda Magna Carta’nın zikredilen maddelerinin, doktrinde iddia edildiği gibi, hukuki bir ilke olan “temsilsiz vergi olmaz” ilkesinin kökenini oluşturduğu iddiası tarihsel ve hukuki gerçeklikle uyuşmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Arsel, İ. (1964), *Anayasa Hukuku (Demokrasi)*, Doğu Matbaacılık.
- Arslan, Z. (2005), *Anayasa Teorisi*, Seçkin Yayınları.

- Bates, R. H. ve Lien, D. D. (1985), A Note on Taxation, Development, and Representative Government, *Politics & Society* 14, no. 1, 53–70. <https://doi.org/10.1177/003232928501400102>
- Breay, C. - Harrison, J. (2019, Haziran 11), *Magna Carta: an Introduction*, <http://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-an-introduction#>
- Budak, T. (2015), *Türk Vergi Hukukunda Anayasal Ölçüt: Mali Güç*, On İki Levha Yayıncılık.
- Carpenter, D. A. (1990), *The Minority of Henry III*, University of California Press.
- Çağan, N. (1982), *Vergilendirme Yetkisi*, Kazancı Hukuk Yayınları.
- de Crouy-Chanel, Emmanuel, (2014), Le consentement à l'impôt, *Pouvoirs* 2014/4 (n°151), 5-14. <https://doi.org/10.3917/pouv.151.0005>
- de Gray Birch, W. (1887), *Cartularium Saxonicum: A Collection of Charters Relating to Anglo-Saxon History*, Whiting & Company.
- Drew, K. F. (2004), *Magna Carta*, Greenwood Press.
- Duverger, M. (1986), *Siyasal Rejimler*, Sosyal Yayınlar.
- Dzelzainis, M. (2005), History and Ideology: Milton, the Levellers, and the Council of State in 1649, *Huntington Library Quarterly*, Vol. 68, No. 1-2, 269-287. <https://doi.org/10.1525/hlq.2005.68.1-2.269>
- Erkin, G. (2013), Vergilendirme Yetkisinin Tabi Olduğu Anayasal İlkeler, *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 237-249.
- Frecknall-Hughes J. (2012), Re-examining King John and Magna Carta: Reflections on Reasons, Methodology and Methods, *Making Legal History: Approaches and Methodologies*, (A. Musson, C. Stebbings, Eds.), Cambridge University Press, 242-262.
- Friedrich, C. J. (1999), *Sınırlı Devlet*, Gündoğan Yayınları.
- Garnett, G. (2018), Sir Edward Coke's Resurrection of Magna Carta, *Magna Carta: History, Context and Influence*, (Lawrence Goldman, Ed.), IHR, 51-60
- Gerçek, A. - Bakar, F. - Mercimek, F. - Çakır, E. U. - Asa, S. (2014), Vergilemenin Anayasal Temellerinin Çeşitli Ülkeler Açısından Karşılaştırılması ve Türkiye İçin Çıkarımlar, *Ankara Üniversitesi*

- Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63(1), 81-130.
https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001741
- Gerçek, A. - Çetin Gerger, G - Taşkın, Ç. - Bakar, F. - Güzel, S. (2015), *Mükellef Hakları: Türkiye Perspektifi ve Geliştirilmesi*, Seçkin Yayınevi.
- Giray, F. (2015), *Maliye Tarihi*. (6. b.) Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2009), İngiltere’de Parlamento Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı: Malî Hukukun Anayasa Hukukundan Eskiliği Üzerine Bir Deneme, *Prof. Dr. Mualla Öncel’e Armağan*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 365-374.
- Gözler, K. (2010), *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, Cilt 1*, Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2017), *İnsan Hakları Hukuku*, Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2019), *Türk Anayasa Hukuku*, (3. b.), Ekin Yayınevi.
- Grant, M. (2009), *The UK Parliament*, Edinburgh University Press.
- Güneş, G. (2014), *Verginin Yasallığı İlkesi* (4. b.) On İki Levha Yayıncılık.
- Helmholz, R. H. (1999), Magna Carta and the ius commune, *University of Chicago Law Review*: Sayı 66 : Cilt 2 , 297-371.
- Helmholz, R. H. (2016), The Myth of Magna Carta Revisited, 4 *North Carolina Law Review*, 1475-1493.
- Herb, M. (2003), Taxation and Representation, *Studies in Comparative International Development*, vol. 38, no. 3 3-31.
<https://doi.org/10.1007/BF02686197>
- Ilbert, C. (1911), *Parliament: Its History, Constitution and Practise*, Williams and Norgate.
- İlal, E. (1968), Magna Carta, *İÜHFD*, 34(1-4), 210-242.
- Jenks, E. (1904), The Myth of Magna Carta, *Independent Review*, pp. 260-273.
- Judge, D. (1993), *The Parliamentary State*, Sage Publications.
- Karakoç, Y. (2013), Anayasal Vergilendirme İlkeleri Üzerine Bir Değerlendirme, *DEÜHFD*, Cilt 15 – Özel Sayı, 1259-1308.

- McKechnie, W. S. (1914), *Magna Carta A Commentary on the Great Charter of King John with an Historical Introduction*, James Maclehose and Sons.
- Metzger, S. A. (2010), Magna Carta: Teaching Medieval Topics for Historical Significance, *The History Teacher*, Vol. 43 No:3, 345-356.
- Miceli, V. (1946), *Modern Parlamentolar: Parlâmento Hukuk ve Siyaseti Etütlerinden*, Ulus Basımevi.
- Mosca, G. (1948), Magna Carta'dan XX. Asra Kadar İngiliz Anayasa Hareketleri, *AÜHFD*, 5(1-4), 33-58.
- Mosca, G. (1963), *Siyasi Doktrinler Tarihi*, Varlık Yayınları.
- Öncel, M. - Kumrulu, A. - Çağan, N. (2020), *Vergi Hukuku*, Turhan Kitabevi.
- Öz, E. (1996), İngiltere'de Parlamenter Temsilin Doğuşu, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özbudun, E. (2017), *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları.
- Hoffman, P. T. - Norberg, Kathryn (1994), 'Conclusion', in *Fiscal Crises, Liberty, and Representative Government 1450-1789*, (Hoffman, Philip T., Norberg, Kathryn, Eds.), Stanford University Press, 299-312.
- Peaslee, A. J. (1956), *Constitutions of Nations, Volume III*, The Hague: Martinus Nijhoff.
- Radin, M. (1947), Myth of Magna Carta, *Harvard Law Review*, 60(7), 1060-1091.
- Saban, N. (2020), *Vergi Hukuku*, (10. b.), Beta Yayınları.
- Sajo, A. (1999), *Limiting Government, An Introduction to Constitutionalism*, Central European University Press.
- Samson W. D. (2002), "History of Taxation", in *The International Taxation System* (Lymer A., Hasseldine J., Eds.), Springer, Boston.
- Savcı, B. (1949), Palımanter Rejimli Hükümetin Unsurları, *AÜSBFD*, 2(8), 24-67.

- Snook, B. (2015), *The Anglo-Saxon Chancery The History, Language and Production of Anglo-Saxon Charters from Alfred to Edgar*, The Boydell Press.
- Stuart, W. A. (1915), The Constitutional Clauses of Magna Carta, *Virginia Law Review*, 2(8), 565-583.
- Şenyüz, D. - Yüce, M. - Gerçek, A. (2015), *Vergi Hukuku*, (6. b.), Ekin Yayınevi, Bursa.
- Teziç, E. (2016), *Anayasa Hukuku*, (20. b.), Beta Yayınları.
- Tilly, C. (1990), *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1990*, Basil Blackwell.
- Tuncay, C. A. (2015), Magna Carta (Büyük Ferman), *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(135), 7-28
- Turner, R. V. (2003), *Magna Carta: Through the Ages*, Pearson Longman.
- Wiseman, H. V. (1966), Magna Carta Efsanesi, (Münci Kapanı, Çev.), *Ankara Hukuk Fakültesi 40. yıl Armağanı*, AÜHF Yayınları, Ankara.